

**ΔΥΟ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΩΝ ΟΡΦΑΝΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ
ΤΟΥ Γ. ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΩ. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ
ΚΑΙ ΤΟΝ ΜΗΤΡΟ ΣΚΥΛΟΔΗΜΟ
(14.1.1828)**

Η παρούσα μικρή μελέτη αποτελεί μέρος, και συνέχεια, της έρευνας γύρω από τα παιδιά του θεσσαλού ήρωα της Επανάστασης Γεωργίου Καραϊσκάκη, έρευνα η οποία ολοκληρώνει και αναδεικνύει την εικόνα της οικογένειας ενός ανθρώπου που υπήρξε ένας εκ των κορυφαίων του απελευθερωτικού αγώνα και με τη δράση του συνέβαλε στη δημιουργία του νεοελληνικού κράτους.

Κατά την πορεία, λοιπόν, της έρευνας και αναζήτησης στοιχείων ιστορικού ενδιαφέροντος για το *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* προέκυψε και ο εντοπισμός ακόμα δυο επιστολών των ορφανών παιδιών του Γεωργίου Καραϊσκάκη, οι οποίες προηγούνται χρονολογικά της επιστολής και των εγγράφων τα οποία ήδη έχουμε δημοσιεύσει.¹ Γίνεται, συνεπώς, αντιληπτό ότι το σχετικό, με το θέμα αυτό, υλικό δημοσιεύεται με τη σειρά που περιέρχεται εις γνώση μας και πιθανόν να προκύψει και κάτι νεότερο.²

Με τούτες, λοιπόν, τις δύο επιστολές καθίσταται γνωστό το κύριο και μακροχρόνιο, όπως φαίνεται, οικονομικό πρόβλημα των ορφανών παιδιών του Γεωργίου Καραϊσκάκη, αφού τα δημοσιευμένα έγγραφα απέχουν χρονολογικά οχτώ, περίπου, χρόνια. Και όμως, το κεντρικό θέμα ετούτων των επιστολών, όπως και εκείνης που προηγήθηκε, κυριαρχείται από τις ίδιες, περίπου, σκέψεις και ανησυχίες γύρω από την οικονομική τους κατάσταση, αφήνοντας να εννοηθεί ότι η τότε κυβέρνηση της Ελλάδας δεν παρέσχε την απαιτούμενη αρωγή στα ορφανά παιδιά του Καραϊσκάκη και, αυτά πλέον, απευθυνόμενα σε συγκεκριμένους αξιωματούχους της κυβέρνησης προσπαθούν να εξασφαλίσουν αυτή τη βοήθεια που χρειάζονται. Όπως είδαμε στην προηγούμενη μελέτη μας, η κυβέρνηση του 1835 αποφάσισε την προικοδότηση της

---

1. Αλέξης Γαλανούλης, «4 έγγραφα για τα ορφανά του Γ. Καραϊσκάκη και μία επιστολή των θυγατέρων του προς τον Ιω. Κωλέττη (1834-1836)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, 63 (2013) 193-200.

2. Μεγάλη υπήρξε η έκπληξη των φιλιστόρων από την ανακοίνωση στον Τύπο για την δημοπρασία επτά επιστολών του Γεωργίου Καραϊσκάκη από τον οίκο «Π. Βέργος», η οποία διεξήχθη στην Αθήνα, την Τετάρτη 21 Νοεμβρίου 2012. Σε σχετικά δημοσιεύματα στις εφημερίδες *Ελευθερία της Λάρισας* και *Νέος Αγών της Καρδίτσας* (φ. 14.11.2012), γίνεται αναφορά στο περιεχόμενο μιας από αυτές τις επιστολές, στην οποία ο ήρωας της Επανάστασης περιγράφει τις συνθήκες κάτω από τις οποίες διεξήχθη η περίφημη (νικηφόρα για τους Έλληνες) μάχη της Αράχωβας, στις 24 Νοεμβρίου 1826. Οι επτά επιστολές του Καραϊσκάκη, από τις οποίες πέντε απευθύνονται στην επιτροπή των ψαριανών προσφύγων της Αίγινας, μία στη Διοίκηση της Ελλάδας και μία στον άγγλο στρατηγό Richard Church, πουλήθηκαν σε άγνωστους, αντί 15.000 ευρώ. Βλ. *Καθημερινή*, φ. 26.1.2013.

δεύτερης κόρης του ήρωα, της Πηνελόπης, με 500 στρέμματα γης και 6.000 δραχμές.

Στην πρώτη, από τις δύο νέες επιστολές, η οποία συντάχθηκε, όπως και η δεύτερη, στον Κάλαμο,³ στις 14 Ιανουαρίου 1828, τα τρία παιδιά του Γεωργίου Καραϊσκάκη αναφέρουν ότι είχαν απευθυνθεί στην κυβέρνηση της Ελλάδας τρεις μήνες νωρίτερα για να κάνει κάτι να σωθούν (να τα προφθάσει). Για το ίδιο θέμα είχαν γράψει, επίσης, και στον εξάδερφό τους Μήτηρο Σκυλοδήμο.⁴ Το γεγονός ότι τα παιδιά του Καραϊσκάκη αποκαλούν ξάδερφο τον Σκυλοδήμο σημαίνει ότι η μητέρα του και θεία τους, η οποία ανέλαβε την ανατροφή τους, όπως είδαμε στα έγγραφα του προηγούμενου δημοσιεύματός μας, είναι αδερφή της μητέρας τους Γκόλφως. Δηλαδή ο πατέρας του Μήτρου Σκυλοδήμου και ο Καραϊσκάκης ήταν σύγαμπροι.

Στη συνέχεια της επιστολής τα ορφανά παιδιά του Καραϊσκάκη αναφέρουν ότι δεν έλαβαν καμία βοήθεια ως τότε. «Τώρα όμως» λένε, του απευθύνουν το σεβασμό τους, ωσάν να ήταν πατέρας τους, και ελπίζουν πως αυτός (ο κυβερνήτης στον οποίον απευθύνονται) θα κάνει αυτό που πρέπει, όσο το δυνατόν πιο γρήγορα, για να τα στηρίξει οικονομικά, διότι βρίσκονται σε άθλια οικονομική κατάσταση, η οποία επιβεβαιώνεται από όλους τους πατριώτες. Ελπίζουν πως ο ίδιος ο κυβερνήτης θα συνεχίσει να είναι ο πατέρας τους. Τελειώνουν την επιστολή τους λέγοντας ότι τρέφουν μεγάλο σεβασμό στον κυβερνήτη και υπογράφουν ως εξής: «Τα ανήλικα τέκνα σας, του ποτέ⁵ Καραϊσκάκη: Νίτσα,⁶ Πηνελόπη και Σπύρος».⁷

Η δεύτερη επιστολή των παιδιών του Καραϊσκάκη φέρει, και αυτή, την ίδια ημερομηνία με την προηγούμενη (14 Ιανουαρίου 1828) και απευθύνεται στον «γενναιότατον Κ. Μήτηρο Σκυλοδήμο» στην Αίγινα τον οποίον και προσφωνούν, με μεγάλη οικειότητα, «αδελφέ κυρ Μήτηρο».

---

3. Κάλαμος: μικρό νησάκι του Ιονίου πελάγους, κοντά στις ακτές της Ακαρνανίας, υπαγόμενο στην αγγλική Διοίκηση των Εφτανήσων. Υπήρξε καταφύγιο των κλεφταρματολών, πριν από την Επανάσταση, και των οικογενειών των επαναστατημένων Ελλήνων, κατά την διάρκεια της. Μεταξύ των άλλων, εκεί έμενε και η οικογένεια του Καραϊσκάκη και εκεί πέθανε η γυναίκα του Γκόλφω, το 1826. Χρ. Α. Στασινόπουλος, *Λεξικό της Ελληνικής Επανάστασης του 1821*, εκδόσεις Δεδεμάδη, τ. Β, 250-251.

4. Μήτηρος Σκυλοδήμος ή Σκυλοδημάκης: καπετάνιος από τον Κραβασαρά (Αμφιλοχία) της Ακαρνανίας. Διακρίθηκε για την παλικαριά του ιδιαίτερα στις μάχες της Αττικής, το 1826 και 1827, στο σώμα του Καραϊσκάκη, ο οποίος τον είχε μαζί του, μεταξύ των πιο έμπιστων, μέχρι τις τελευταίες του στιγμές. Την εποχή του Καποδίστρια έγινε εκατόνταρχος και πολέμησε για την απελευθέρωση της Στερεάς Ελλάδας. Αργότερα χρημάτισε και βουλευτής. Πέθανε τον Οκτώβριο του 1871, έχοντας τον βαθμό του συνταγματάρχη. Βλ. Χρ. Α. Στασινόπουλος, *ό. π.*, τ. Δ, 256.

5. Του ποτέ: του μακαρίτη.

6. Νίτσα < Ελενίτσα < Ελένη.

7. Ο Χρ. Α. Στασινόπουλος (*ό. π.*, τ. Γ, 327) δίνει τα ονόματα των θυγατέρων του Καραϊσκάκη (Πηνελόπη και Ελένη) και αναφέρει ότι εκτός από τον Σπύρο είχε και έναν άλλο γιο, τον Δημήτρη. Εάν είναι σωστή αυτή η πληροφορία, σημαίνει ότι ο Δημήτρης ήταν ενήλικος. Η Ελένη (Νίτσα) παντρεύθηκε τον Ι. Δεληγιάννη και η Πηνελόπη τον Ανδρέα Νοταρά.

Στην αρχή της επιστολής αναφέρουν ότι έλαβαν το γράμμα του και χάρηκαν για την υγεία του, συμπληρώνοντας ότι και αυτά υγιαίνουν. Ύστερα αναφέρονται σε όσα εκείνος (ο Μήτρος) τους έγραψε ότι η κυβέρνηση δεν είχε στείλει, έως τότε, καμία βοήθεια για την προστασία τους. Προφανώς, περίμεναν πως η κυβέρνηση θα έστελνε την όποια βοήθεια χορηγούσε για τον σκοπό αυτό, στους συγγενείς των παιδιών, και φυσικά, όπως αναφέρεται στην πρώτη επιστολή, είχαν γράψει στον ξάδερφό τους για το ίδιο θέμα. Κατόπιν αναφέρονται στον ερχομό του κυβερνήτη της Ελλάδας και ότι ελπίζουν πως εκείνος θα ενεργήσει εγκαίρως για την διάσωσή τους. Του λένε, επίσης, να παραλάβει το εσώκλειστο γράμμα τους, να το δώσει στον εξοχότατο κυβερνήτη και να τον πληροφορήσει για την κατάσταση στην οποία βρίσκονται, ώστε να ενεργήσει γρήγορα για να σωθούν.

Υπενθυμίζουν, και πάλι, στον ξάδερφό τους να μην αμελήσει αυτό το θέμα διότι, όπως γράφουν, «εσείς αδερφέ μας ξέρετε σε τι δυστυχία μας αφήσατε»⁸ όταν φύγατε από εδώ. Τελειώνουν την επιστολή τους επαναλαμβάνοντας, για μία φορά ακόμα, ότι πρέπει να ενεργήσει τάχιιστα. Την επιστολή τους υπογράφει η «αδελφή σας Νίτσα». Ως υστερόγραφο, στο αριστερό περιθώριο της επιστολής, υπάρχουν 3 σημειώσεις:

1. Ο Σπύρος σας ασπάζεται, όπως και εγώ, και η Πηνελόπη.
2. Η μητέρα⁹ σας, σας εύχεται πατριικά, ο Κονόμος (;) σε προσκυνεί.
3. Τον Μήτρο Αγραφιώτη¹⁰ και τον μπαρμπα-Νάκη και τον Κύρο¹¹ χαιρετούμε.

Η ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ

670 / 9 Φευρ.

66

1η/14.1.1828

*Πρός τῶν ἐξοχώτατον Κυβερνήτην τῆς / ἐλάδος
Εἰς Αἴγιναν*

---

8. Για τα χρήματα που τους άφησε ο πατέρας τους δεν γνωρίζουμε κάτι. Βλ. παρακάτω την σημείωση 10.

9. Από την αναφορά αυτή στη μητέρα του Σκυλοδήμου γίνεται αντιληπτό ότι τα ορφανά του Καραϊσκάκη ζούσαν στο σπίτι της και ότι αυτή είναι η θεία τους.

10. Μήτρος Αγραφιώτης έμπιστος του Καραϊσκάκη, ο οποίος κρατούσε το ιδιαίτερο ταμείο του. Στη διαθήκη του ο Καραϊσκάκης αναφέρει: «Σαραντατέσσερες χιλιάδες γρόσια εις το κέμερι του Μήτρου Αγραφιώτη. Από αυτά οι τριάντα χιλιάδες να δοθούν εις τας τσούπαις μου. Να τας παραλάβουν οι δύο Μήτρηδες του Σκυλοδήμου και Αγραφιώτη. Δύο χιλιάδες να πάρη ο ένας Μήτρος και δύο ο άλλος, οπού με εδούλευσαν (...)». Βλ. Χρ. Α. Στασινόπουλος, ό. π., τ. Δ, 47-48.

11. Δεν έγινε δυνατό να προσδιορισθούν αυτά τα άτομα. Προφανώς ήταν καπεταναίοι οι οποίοι πολέμησαν στο πλευρό του Καραϊσκάκη. Στη μάχη της Αράχωβας συμμετείχε κάποιος Κώστας Νάκος και στο στρατόπεδο της Αττικής ο Γιαννάκης Νάκος από την Λειβαδιά. Βλ. Χρ. Α. Στασινόπουλος, ό. π., τ. Δ, 7.

ἀνήκουσαν οἰκονομίαν εἰς ἑμας / καθῶς καί ἐλπίζομε, ὅτι τό ὄντι θέλει ὕσθαι
πα=/τήρ μας, καί παρακαλοῦμε, ὅσον τάχιστα νά μᾶς / προφθάσεται ὅτι ἡμεθα εἰς
ἀθλῆαν κατάστασιν / καθ' ὅτι βεβαιήσθαι καί ἀπο ὄλους τοῦς πατριότας / εἰς τί κα-
τάστασιν εὐρισκόμεθα. Μένομεν μέ ὄλο / τό ἀνήκον Σέβας.

τη: 14: Ἰανουαρίου 1828
καλαμον

Τά ἀνηλικά τεκνα σας
τοῦ ποτέ Καραϊσκάκη
νητζα κε πενελοπι
κε σπιρος

2η/14.1.1828

67

Προς τον Γενεότατον Κ. Μίτρο σκυλο/Δήμον

Εἰς Αἴγινα

ἀδελφέ Κύρ Μίτρο

ἔλαβαμεν τό γράμμα σας ἐχάρην τήν ἰγίαν σας / ἐμεῖς ὑγιαίνομεν, Ἰδαμεν καί τά
ὄσα μᾶς γράφεις / ὅτι ἡ κυβέρνισης ἔος τόρα, δέν σᾶς ἔκαμεν καμῆα / ἐξηκονόμηση
διά νά μᾶς προφτάσεται, τόρα ὁμως / ἐμάθαμεν, τόν ἐρχομόν τοῦ κυβερνήτου, καί
ἐλπίζομεν ὅτι / θέλει μᾶς προφθάση. λάβεται λοιπόν καί τό ἔσοθεν / καί ἐν χιρήστε
το εἰς τήν ἐξοχότη του καί θέλει τόν πληρο/φορήσεται δηά τήν καταστασῆν μας ὁποῦ
νά μᾶς προ/φθάση ἀδελφέ μῆν ἀμελήται ὅτι ὕξεύρεται εἰς τί / δημοσιχίαν Μᾶς
ἀφίσαται. περησότερα δέν σᾶς γράφω πα/ρά προσπαθᾶται ὅσον τάχιστα – μένομεν
τη: 14: Ἰανουαρίου: 1828: κάλαμον ἀδελφή σας
νήτζα

Στο αριστερό περιθώριο υπάρχουν τρεις προσθήκες:

1. ὁ σπῆρος σας ἀ/σπάζεται και περ βατεί (;) ὁμοίος / και ν πενελόπη.
2. η μηταίρα σας σᾶς εὐχεται / πατρικά ὁ Κονόμος / σε προσκυνεῖ.
3. τον Μίτρο ἀγραφιότι καί μπαρμπανάκη / καί Κύρο χαιρετοῦμε.

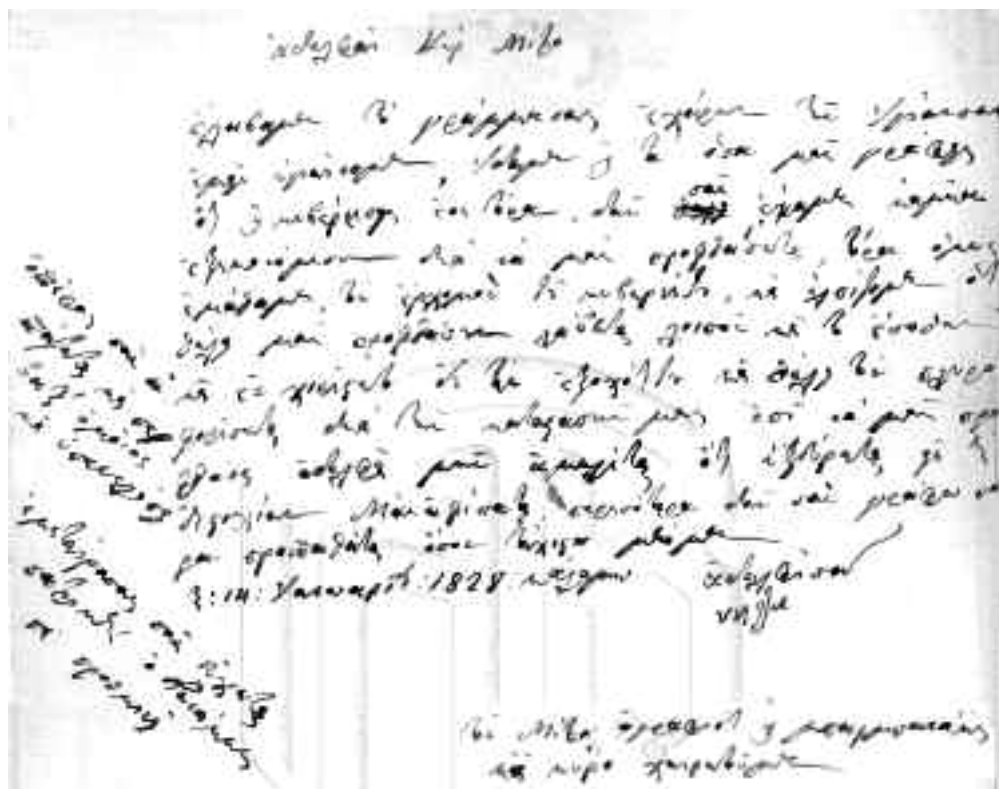
ΠΗΓΗ: ΓΑΚ., Γεν. Γραμματεία, φ. 1. αρ. 66-67.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Για να λάβουμε μία εικόνα των επιστολών του Καραϊσκάκη, παραθέτουμε εδώ ένα απόσπασμα, σχετικό με την μάχη της Αράχωβας (24.11.1826), όπως αυτό δημοσιεύθηκε στον Τύπο:

«(...) εἰς τας 18 του παρόντος εφθάσαμεν ἐνταῦθα, ἐπολεμήσαμεν τήν αὐτήν ἡμέραν, περίπου 5 ὥρας, και ἀφοῦ ἐφονεύσαμεν ἀρκετούς, τους περιωρίσαμεν εἰς ἓνα τσουγκρί (βραχώδη πλαγιά), χωρίς ψωμί, χωρίς νερόν, και χωρίς να ἔχουν κανένα φυσέκι,

ούτω λοιπόν έμειναν πολιορκημένοι επτά ημέρας, και σήμερα προς τας 10 ώρας της ημέρας έκαμαν γιουρούσι. Όταν αφού επιάσαμεν τας προσδιορισμένας θέσεις εφονεύσαμεν περίπου χίλιους τριακόσιους, εφονεύσαμεν τον Κιαχαγιάμπην, τον Μουστάμπην,¹² τον Καργιοφίλμπην,¹³ τον αδελφόν του Μπανούση Σεβράνη, καθώς με δεύτερον κατόπιν θέλω σας στείλω τα κεφάλια τους, επιάσαμεν και ζωντανούς μερικούς σημαντικούς. Εθησαύρισαν όλοι εξίσου οι Έλληνες από λάφυρα, χρήματα, ασημένια άρματα, χρυσά φορέματα και περίπου χίλια άλογα (...).¹⁴

Εικ. 2. Η επιστολή των τριών παιδιών του Γ. Καραϊσκάκη προς τον εξάδερφό τους Μήτηρο Σκυλοδήμο (14.1.1828)

12. Μουστάμπης ή Μουσταφάμπης' τουρκαλβανός οπλαρχηγός, ο οποίος συμμετείχε στην πολιορκία του Μεσολογγίου. Στη μάχη της Αράχωβας (26.11.1826) πληγώθηκε σοβαρά και ζήτησε από τον αδερφό του Καριοφίλμπη να τον αποκεφαλίσει για να μην πέσει στα χέρια των Ελλήνων. Βλ. Χρ. Α. Στασινόπουλος, ό. π., τ. Γ, 407-408.

13. Μουχτάρ Καριοφίλμπης' αρχηγός των γκέκηδων ιππέων του Κιουταχί, αδερφός του Μουστάμπη. Αιχμαλωτίστηκε στη μάχη της Αράχωβας και αποκεφαλίσθηκε. Βλ. Χρ. Α. Στασινόπουλος, ό. π., τ. Β, 341.

14. Ελευθερία, (Λάρισα 14.11.2012) 16.